

Väljaandja:
Akti liik:
Teksti liik:
Jõustumise kp:
Avaldamismärge:

Riigikohtu üldkogu
otsus
algtekst
17.03.2003
RT III 2003, 10, 95

3-1-3-10-02 Riigikohtu üldkogu 17. märtsi 2003. a kohtuotsus Sergei Brusilovi süüdistuses KrK § 139 lg 3 p 1 järgi

Vastu võetud 08.05.2003 nr 14

RIIGIKOHTU ÜLDKOGU KOHTUOTSUS
Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-1-3-10-02
Otsuse kuupäev	17. märts 2003. a
Kohtukoosseis	Eesistuja Uno Lõhmus, liikmed Tõnu Anton, Jüri Ilvest, Henn Jõks, Ott Järvesaar, Eerik Kergandberg, Hannes Kiris, Lea Kivi, Ants Kull, Villu Kõve, Lea Laarmaa, Jaak Luik, Jaano Odar, Jüri Põld, Hele-Kai Rimmel, Harri Salmann ja Peeter Vaher
Kohtuasi	Sergei Brusilovi süüdistus KrK § 139 lg 3 p 1 järgi
Vaidlustatud kohtulahend	Tallinna Linnakohtu 1. oktoobri 1997. a otsus ja Tallinna Ringkonnakohtu 10. detsembri 1997. a otsus
Kaebuse esitaja ja kaebuse liik	Sergei Brusilovi avaldus kohtuvigade parandamiseks
Asja läbivaatamise kuupäev	11. detsember 2002. a
Istungil osalenud isikud	Kohtualuse S. Brusilovi kaitsja vandeadvokaat Kaljo Kuusmaa, riigiprokurör Marge Püss, õiguskantsleri esindaja Madis Ernits, justiitsministri esindaja Norman Aas

Resolutsioon

1. Tunnistada karistusseadustiku rakendamise seadus vastuolus olevaks põhiseaduse § 23 lg 2 teise lausega koostoimes § 12 lg 1 esimese lausega osas, milles seadus ei näe ette kriminaalkoodeksi järgi mõistetud vabadusekaotust kandva isiku karistuse vähendamist karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse ülemmääran.

2. Vabastada Sergei Brusilov karistuse kandmisest.

Asjaolud ja menetluse käik

1. Tallinna Linnakohtu otsusega 1. oktoobrist 1997 tunnistati Sergei Brusilov süüdi võõra vara salajase varguse eest suure ulatuses. S. Brusilov murdis koos N. Romanoviga 31. jaanuaril 1997. a katki uktseluku ja tungis Tallinnas Õismäe tee 2 korterisse 67, kust varastasid esemeid 272 500 krooni väärtuses. S. Brusilovi tegu kvalifitseeriti KrK § 139 lg 3 p 1 järgi ja teda karistati kuueaastase vabadusekaotusega. Karistuse kandmise alguseks luges kohus 22. septembri 1997.

2. S. Brusilov esitas kohtuotsuse peale apellatsioonkaebuse. Tallinna Ringkonnakohus otsustas 10. detsembril 1997. a jätta muutmata teole antud kvalifikatsiooni ja S. Brusilovile mõistetud karistuse. Ringkonnakohus täpsustas varastatu väärtust ja sai selleks 188 500 krooni ja 700 USD.

3. 30. septembril 2002. a esitas S. Brusilov Riigikohtule kohtuvigade parandamise avalduse. Avaldaja märgib, et 2002. aasta 1. septembril jõustunud karistusseadustik (KarS) näeb samasuguse teo eest, mis KarS järgi tuleks kvalifitseerida § 199 lg 2 järgi, ette sanktsiooni ülemmäära viis aastat vangistust. S. Brusilov leiab, et kuna 22. septembriks 2002. a oli tal viis aastat vangistust ära kantud, siis tuleks ta karistuse edasisest kandmisest vabastada.

4. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi istungil 5. novembril 2002. a toetas S. Brusilovi kaitsja kaitsealuse taotlust, riigiprokurör pidas seda aga põhjendamatuks.

5. Riigikohtu kriminaalkolleegium tegi 6. novembril 2002. a määruse S. Brusilovi kriminaalasja üleandmiseks Riigikohtu üldkogule. Kolleegium põhistas määrust sellega, et kriminaalasja lahendamine eeldab hinnangu andmist, kas karistusseadustiku rakendamise seaduse (KarSRS) § 1 lõiked 1–3 on kooskõlas põhiseaduse § 23 lõikega 2 selle koostoimes § 12 lõikega 1 osas, millega KarSRS § 1 lg-d 1–3 ei võimalda kohaldada karistust kergendavat seadust nende karistust kandvate või karistatust omavate isikute suhtes, kellele on mõistetud KrK järgi karistus, mis on raskem KarS eriosa vastavas paragrahvis sätestatud karistuse ülemmäärast. Ka pidas kriminaalkolleegium vajalikuks, et üldkogu tõlgendaks karistusseadustiku viiendat paragrahvi.

Kriminaalkolleegium mõõnis, et S. Brusilovi avalduse menetlemiseks puudub apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku § 77⁷ lõikes 1 ettenähtud kohtuvigade parandamise alus ja on möödunud ka kohtuvigade parandamise tähtaeg. Kolleegiumi arvates õigustavad asja menetlemist põhiseaduse §-des 14 ja 15 sätestatud põhiõigused.

6. Kriminaalkolleegiumi põhjenduste tõttu kaasas Riigikohtu üldkogu menetluse Riigikogu, õiguskantsleri ja justiitsministri, et kuulata ära nende arvamuse KarSRS § 1 lg-te 1–3 vastavusest põhiseaduse § 23 lõikele 2 koostoimes § 12 lõikega 1.

Asjaosaliste põhjendused

7. Kaebaja kaitsja leiab, et põhiseaduse § 23 lg 2 järgi tuleks seda seadust, mis kergendab karistust pärast teo toimepanemist, kohaldada ka neile isikutele, kes on juba süüdi mõistetud ja kannavad karistust. Kui jätame neile karistust kergendava seaduse kohaldamata, siis eraldame isikud kahte gruppi – süüdimõistetud ja veel süüdimõistmata isikuteks – ega kohtle neid võrdselt.

8. Riigikogu nimel arvamust avaldanud õiguskomisjon juhib Riigikohtu tähelepanu sellele, et kriminaalkolleegium on rikkunud avalduse menetluse võtmisega põhiseaduse sätteid ja seetõttu, milline ka ei oleks üldkogu lahend, võib tekkida kahtlus selle õiguspärasuses. KarSRS § 1 lõigete 1–3 põhiseadusele vastavuse kontrollimise taotluse esitamine kuulub õiguskantsleri pädevusse.

Õiguskomisjoni arvates ei laiene põhiseaduse § 23 2. lõike teise lause toime isikutele, kes kannavad jõustunud kohtuotsuse järgi karistust. Karistust kohaldatakse karistuse määramisel või mõistmisel kohtuvälises või kohtumenetluses. Isiku jaoks on jõustunud otsuse õiguslikuks tagajärjeks karistuse kandmine ja riigi jaoks karistuse täitmine, mitte enam karistuse kohaldamine. Kergendava kriminaalseaduse tagasiulatuva jõu valikuta ja piiramatult rakendamine võib viia põhiseaduse meelevaldse tõlgendamiseni.

9. Õiguskantsler leiab samuti, et KarSRS § 1 ei ole vastuolus põhiseaduse §-ga 23 ega § 12 lg 1 esimese lausega.

Õiguskantsler märgib, et põhiseaduse § 23 lg 2 teine lause kehtestab privileegi, mis ulatub klassikalisest *nulla poenap* põhimõttest kaugemale. See säte annab igapäevase õiguse, et tema suhtes kohaldatakse kergemat karistust, kui seadus sätestab pärast õiguserikkumise toimepanemist kergema karistuse. Põhiõiguste printsipiilise käsitluse korral hõlmab põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause kaitseala kõik juhud, kui pärast teo toimepanemist selle eest ettenähtud karistust kergendatakse. Seega laieneb selle sätte toime ka isikutele, kes kannavad karistust jõustunud kohtuotsuse järgi.

Põhiseaduse § 23 lg 2 teine lause ei loetle põhiõiguse piiramise tingimusi. Piiramist võivad õigustada lisaks eesmärgile kaitsta teisi põhiõigusi ka objektiivsed põhiseaduslikud õigusväärtused, nagu demokraatia, õigusriik või sotsiaalne riik. Käsitlud põhiõiguse riivet õigustab õiguskindluse ja õigusselguse põhimõte. Õigusharu reformi korral peab olema üheselt selge üleminekusäte. Põhiseaduse § 23 lg 2 teisest lausest tulenevat põhiõiguse riivet õigustab ka põhiseaduse § 12 lg 1 esimeses lauses sätestatud üldine võrdsuspõhiõigus ja kohtusüsteemi efektiivse toimimise tagamise eesmärk.

Õiguskantsleri arvates on vaatlusalune põhiõiguse piirang sobiv, vajalik ja mõõdukas. Uue seaduse jõustumise ajahetk selle kohaldamise piirina konkreetsetes asjades on võimalik ja mõistlik lahendus. Riigil ei ole kohustust vaadata ümber jõustunud kohtuotsuse alusel karistust kandvate isikute karistusi.

10. Ka justiitsminister on seisukohal, et KarSRS § 1 vastab põhiseaduse § 23 lõikele 2 koostoimes § 12 lõikega 1. Justiitsministri arvates puudutab põhiseaduse § 23 lg 2 teine lause vaid isikuid, kelle suhtes ei ole tehtud lõplikku kohtuotsust. Ka õiguskindluse põhimõttest tuleneb, et see lause ei kohusta pärast karistuse mõistmist kohaldama kergemat seadust. Vastupidine seisukoht looks olukorra, kus karistusõiguslikud kohtuotsused lõplikult ei jõustukski, sest iga muudatus karistusseaduses sisaldab endas potentsiaalset kohustust need uuesti läbi vaadata. Justiitsministri arvates vastab põhiseaduse selline tõlgendus rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetele ja normidele.

Justiitsministri kinnitusele ei järeldu eelnevast, et meie põhiseadus ei lubaks jõustunud kohtuotsuseid enam üldse puudutada. Riik võib teatud juhtudel amnestia ja armuandmisega või muul viisil isikuid karistuse kandmisest vabastada või nende karistust kergendada.

11. Riigi peaprokuröri arvamus ühtib Riigikogu ja justiitsministri omaga selles, et põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause toime ei laiene isikutele, kes kannavad karistust jõustunud kohtuotsuse järgi.

Asjassepuutuvad seadused

12.Kriminaalkoodeksi § 139 lg 3 17. aprilli 1996. a redaktsioonis (RT 1992, 20, 287 ja 288 ... RT I 1996, 31, 631):

«§ 139. Salajane vargus

[...]

(3) Salajase varguse eest:

- 1) suures ulatuses või
- 2) kuritegeliku ühenduse poolt – karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.»

13.Karistusseadustiku § 199 (RT I 2001, 61, 364):

«§ 199. Vargus

(1) Võõra vallasasja äravõtmise eest selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui:

[...]

6) see on toime pandud suures ulatuses;

[...]

– karistatakse kuni viieaastase vangistusega.»

14.Karistusseadustiku § 5 lõige 2 (RT I 2001, 61, 364):

«§ 5. Karistusseaduse ajaline kehtivus

[...]

(2) Seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, on tagasiulatuva jõud.

[...].»

15.Karistusseadustiku rakendamise seaduse § 1 (RT I 2002, 56, 350)

«§ 1. Kriminaalkaristuse kandmisest vabastamine ja karistusandmete kustutamine

(1) Karistuse kandmisest vabastatakse isik, kes on süüdi mõistetud kriminaalkoodeksi (RT 1992, 20, 287 ja 288; RT I 2001, 73, 452; 85, 510; 87, 526; 2002, 30, 176; 32, 189; RT III 2002, 11, 108; RT I 2002, 44, 284) järgi kuriteo eest, mis karistusseadustiku (RT I 2001, 61, 364; 2002, 44, 284) järgi ei ole enam kuriteona karistatav.

(2) Karistuse kandmisest vabastatakse isik, kes kuriteo toimepanemise ajal oli noorem kui neljateistaastane.

(3) Karistuse kandmisest vabastatakse kuriteos süüdimõistetud isik, kui karistusseadustiku või muu seaduse järgi vastab kuriteokoosseisule väärteokoosseis.

(4) Kui isikule on kriminaalkoodeksi järgi mõistetud karistus kuritegude või kohtuotsuste kogumis ja ta kuulub neist mõne kuriteo eest mõistetud karistuse kandmisest vabastamisele käesoleva paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud alustel, siis moodustatakse uus liitkaristus karistusseadustiku järgi, raskendamata isiku karistust.

(5) Käesoleva paragrahvi lõigetes 1–3 nimetatud isiku karistusandmed kustutatakse karistusregistrist ning käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetatud juhtudel muudetakse isiku karistusandmed karistusregistris.

(6) Kuriteo eest mõistetud karistusest vabastamise otsustab prokuröri taotlusel süüdimõistmise koha järgse maa- või linnakohtu kohtunik ainuisikuliselt kirjalikus menetluses määrusega, välja kutsumata menetlusosalisi.»

Üldkogu seisukoht

I.

16.Riigikogu etteheidete tõttu, et Riigikohtu kriminaalkolleegium rikkus S. Brusilovi kaebuse menetlusse võtmisega põhiseaduse sätteid ja apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse norme, vaeb üldkogu esmalt, kas Riigikohus on pädev kaebust lahendama.

Riigikogu osutab asjaolule, et apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku (AKKS) §-s 77⁷ nimetatud üheaastane kohtuvigade parandamise avalduse esitamise tähtaeg oli möödunud. Üldkogu arvates pole oluline siiski mitte niivõrd tähtaeg, kuivõrd kaebuse esitamise alused. S. Brusilov kasutas menetlusnormidega antud võimalust vaidlustada tema kriminaalasjas tehtud Tallinna Linnakohtu ja Tallinna Ringkonnakohtu otsused. 28. jaanuaril 1998. a otsustas Riigikohus jätta tema kassatsioonkaebuse menetlemata, sest see oli ilmselgelt põhjendamatu. Samasuguse otsuse tegi Riigikohus 17. detsembril 1998. a S. Brusilovi kohtuvigade parandamise avalduse kohta.

Riigikohtule 2. oktoobril 2002. a esitatud avalduses ei vaidlusta S. Brusilov tema kohta tehtud kohtuotsuste õigsust. Tema pöördumise ajendiks oli soov, et teda vabastataks karistuse edasisest kandmisest, sest ta on viibinud vanglas kauem kui 1. septembril 2002. a jõustunud karistusseadustik samasuguse teo eest karistusena ette näeb. Seega puudub S. Brusilovi kaebuse menetlemiseks tõepoolest apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku järgi menetluslik alus. S. Brusilovi kaebust ei saa käsitleda teistmis- ega kohtuvigade parandamise avaldusena. Tema kaebuses sisaldub soov kergendada oma karistust, sest karistuse kandmise ajal toimunud karistusõiguse reform alandas varguse eest ettenähtud vanglakaristuse alam- ja ülemmäära.

17. Üldkogu märgib kõigepealt, et põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse järgi on võimalus esitada individuaalkaebus otse Riigikohtule piiratud. Nii võib isik, kelle õigusi rikub Riigikogu, Riigikogu juhatuse või Vabariigi Presidendi otsus, vaidlustada selle otsuse Riigikohtus. Kaebuse valimiskomisjoni otsuse või toimingute peale võib esitada erakond, valimisliit või üksikisik.

Samas ei saa jätta tähelepanuta, et põhiseaduse § 15 tunnustab igaühe õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. S. Brusilovi kaebus puudutab põhiseaduses nimetatud õigusi, sest ta tõstatab küsimuse põhiseaduse §-s 23 sätestatud seaduse, mis näeb teo toimepanemise eest ette kergema karistuse, tagasiulatavast mõjust. Põhiseaduse §-st 15 tulenevalt saab Riigikohus jätta S. Brusilovi kaebuse menetlemata üksnes siis, kui S. Brusilovil on muul tõhusal viisil võimalik kasutada talle põhiseaduse samas paragrahvis ettenähtud õigust kohtulikule kaitsele.

Üldkogu tuletab meelde, et 22. detsembri 2000 aasta määruses nr 3-3-1-38-00 rõhutas sama kogu kohtusse pöördumise õiguse lünkadeta kaitset. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni praktika põhjal kinnitas üldkogu samuti, et põhiseaduse §-dest 13, 14 ja 15 tuleneb õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks (Vt RT III 2001, 2, 14, p-d 15 ja 19). Seega peab kohtusse pöördumise õigus tagama põhiseaduslike õiguste võimalikult tõhusa kaitse.

18. Üldkogu kaalub seepärast, millised kohtuliku kaebe võimalused on S. Brusilovil põhiõiguse väidetava rikkumise kontrollimiseks. Karistusseadustiku rakendamise seaduses on sätestatud, et kuriteo eest mõistetud karistusest vabastamise otsustab prokuröri taotlusel maa- või linnakohtu kohtunik ainuisikuliselt kirjalikus menetluses (§ 1 lg 6). Seega esitab prokurör kohtule taotluse, kui ilmneb seaduse § 1 lg-tes 1–3 nimetatud karistuse kandmisest vabastamise asjaolu. Kui prokurör nelja kuu jooksul, arvates karistusseadustiku jõustumisest, ei esita kohtule karistusest vabastamise taotlust, siis võib süüdimõistetute teha ühe kuu jooksul kaebuse prokurörile, kes peab selle kaebuse edastama otsustamiseks maa- või linnakohtule (§ 9). Maa- või linnakohtu kriminaalkaristusest vabastamise või vabastamata jätmise määruse peale võib esitada kaebuse Riigikohtule (§ 10 lg 1). Sellisest regulatsioonist järeldub esiteks, et kuni 1. jaanuarini 2003. a ei olnud süüdimõistetul võimalik taotleda karistusest vabastamise otsustamist, ja teiseks, alates nimetatud kuupäevast võib karistusest vabastamist taotleda vaid KarSRS § 1 lõigetes 1–3 märgitud aluste olemasolul. S. Brusilov neis lõigetes nimetatud isikute ringi ei kuulu, mistõttu on prokuröri õigus jätta kaebus kohtule edastamata. Halduskohtumenetluse seadustik annab küll võimaluse vaidlustada prokuröri kaebuse edastamata jätmise otsus halduskohtus, kuid halduskohus pole pädev otsustama isiku karistusest vabastamise üle. Üldkogul on põhjust arvata, et kaebuste menetlemine halduskohtus ning maa- ja linnakohtus kestaks sedavõrd kaua, et selgus kaebaja õiguste rikkumise kohta saabuks alles siis, kui S. Brusilov on kandnud ära kogu talle mõistetud karistuse.

Üldkogu leiab, et S. Brusilovil pole kasutada tõhusat menetlust oma põhiõiguse kaitseks. Seda asjaolu, kaalul olevaid põhiõigusi ja kantud karistuse kestust arvestades ei leia üldkogu õigustusi jätta S. Brusilovi kaebus sisuliselt menetlemata. Üldkogu võtab arvesse ka vajadust anda kohtutele selged juhised, kuidas samasuguseid juhtumeid lahendada.

II.

19. S. Brusilovi kaebust arutanud kriminaalkolleegium andis asja läbivaatamiseks üldkogule seetõttu, et kolleegiumi arvates tuleb kaebuse lahendamise käigus anda hinnang karistusseadustiku rakendamise seaduse vastavusele põhiseaduse § 23 lõikele 2 selle koostoimes § 12 lõikega 1. Paragrahvi 23 lõike 2 teise lause järgi kohaldatakse kergemat karistust, kui seadus pärast õiguserikkumise toimepanemist sätestab kergema karistuse. Põhiseaduse § 12 lõike 1 esimeses lauses on aga sätestatud üldine võrdsuspõhiõigus.

20. Kaebuse sisulise arutamise eesmärgel on seetõttu kõigepealt vaja otsustada, kas põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sätestatud põhiõigus laieneb kohtuotsuse järgi karistust kandvatele isikutele. Asjaosalised jäid selles osas eriarvamustele. Riigikogu, justiitsminister ja peaprokurör avaldasid arvamust, et karistust kergendava seaduse mõju ulatub kuni lõpliku kohtuotsuse tegemiseni. Nende arvates kohaldatakse karistust süüteo eest karistuse määramisel või mõistmisel kohtuvälises või kohtumenetluses. Kohtualuse kaitsja ja õiguskantsler soovust väitsid, et põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause toime laieneb ka isikutele, kes kannavad jõustunud kohtuotsuse järgi karistust.

21. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 7 lg 1 sätestab kaks olulist karistamise põhimõtet: 1) isikut saab süüdi tunnistada ja karistada teo eest üksnes siis, kui see tegu selle toimepanemise ajal kehtinud siseriikliku või rahvusvahelise õiguse järgi oli kuritegu (*nullum crimen sine lege*); 2) õigusnormi rikkumise korral ei või kohaldada raskemat karistust kui kuriteo toimepanemise ajal ettenähtu (*nulla poena sine lege*). Inimõiguste kohus on eristanud ka kolmandat põhimõtet: analoogia kasutamise keeldu karistusõiguses. Kuriteo toimepannud isiku õigust seadusega sätestatud kergema karistuse tagasiulatuvale mõjule konventsioon ja selle kohaldamispraktika täna ei taga.

Põhiseaduse sõnastamisel on eeskujuks võetud ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 15 lg 1, mis kattub põhiseaduse § 23 sõnastusega. Ka Euroopa Liidu põhiõiguste hartas on ette nähtud põhimõte, et kui pärast kuriteo toimepanemist nähakse seadusega ette leebem karistus, siis kohaldatakse seda karistust.

22. Osa riike on kergema karistuse tagasiulatuva mõju põhimõtet täpsustanud või sätestanud karistusseadustikes. Näiteks Poola 1997. aasta kriminaalkoodeksis on sätestatud, et kui uue seaduse järgi teo eest, mille kohta on tehtud otsus, on ette nähtud karistus, mille ülemmäär on madalam kui kohtuotsusega mõistetud karistus, siis karistuse pikkust vähendatakse uue seaduse järgi ette nähtud karistuse ülemmääran (§ 4 lg 2). Hispaania 1995. a karistusseadustikus on kirjas, et seadusel, mis kergendab isiku olukorda, on tagasiulatuv mõju, kuigi otsus on kuulutatud ja täide viidud (§ 2 lg 2). Samasugune põhimõte on omaks võetud Läti 1999. a kriminaalkoodeksis (§ 5 lg 2) ja Vene Föderatsiooni 1996. a kriminaalkoodeksis (§ 10 lg 5). Need näited lubavad järeldada, et mitme Euroopa riigi karistusseadustikud laiendavad isiku olukorda kergendava kriminaalseaduse toime ka karistuse kandmise ajale.

23. Karistusseadustiku § 5 lg 2 üldisem sõnastus – «seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, on tagasiulatuv jõud» – ei anna piisavat teavet seaduse tagasiulatuva toime ulatuse kohta.

Karistusseadustiku rakendamise seaduse menetlemise arutelu Riigikogus heidab valgust seadusandja tahte kujunemisele. Õiguskomisjoni poolt 19. aprillil 2001. a algatud seaduseelnõu § 2 lg 1 p 1 oli algselt sõnastatud järgmiselt: «kui isikule kriminaalkoodeksi järgi mõistetud vabadusekaotuse tähtaega ületab karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse tähtaega, vähendatakse tema karistuse tähtaega karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse ülemmäära piiridesse või vabastatakse isik karistuse kandmisest, kui ärakantud karistus ületab ülemmäära.» Eelnõu menetlemise käigus sellest sättest loobuti. Eelnõu teisel lugemisel 12. juunil 2002. a selgitas õiguskomisjoni esimees Riigikogule järgmist: «Peaa ütlema, et viimastel komisjoni istungitel tõusetusid päris mitmed põhimõtteliselt uue käsitlusega küsimused [...] See põhiline muudatus on praegu selles, et õiguskomisjoni seisukoha järgi ei reviderita selle eelnõu kaudu enam kõiki 2002. aasta 1. septembriks jõustunud haldus- ja kriminaalkaristusi. [...] Komisjon heitis pilgu ka meie põhiseadusele ja põhiseaduse § 23 ei kohusta otseselt üle vaatama jõustunud kohtuotsuseid. [...] Siit tegi komisjon järelduse, et pärast õiguserikkumise toimepanemist kergema karistuse kohaldamine osutub võimalikuks ainult karistuse mõistmise ajal, mitte pärast seda, kui kohus on oma otsuse teinud. Siis ei ole see enam võimalik. Vaatasime ka, kuidas need küsimused on lahendatud välismaal. Leidsime, et meie karistusseadustiku eelnõu loomisel on paljuski aluseks olnud Saksamaa karistusõigus. Sealse karistusseadustiku kommentaar Saksa karistusõigusele ütleb otsesõnu, et kergemat karistust kohaldava seaduse tagasiulatuva jõu põhimõte ei tähenda kohustust teha tagantjärele uut otsust. [...] Seega võime nentida, et rahvusvahelisest õigusest ega ka meie põhiseadusest ei tulene üldist kohustust vaadata üle jõustunud kohtuotsusega määratud karistused.»

24. Üldkogu arvates on Saksa karistusõigus küll oluliselt mõjutanud meie karistusseadustiku sõnastust, kuid selle abil põhiseaduse § 23 lg 2 teist lauset tõlgendada ei saa. Esiteks ei näe Saksa Liitvabariigi põhiseadus ette põhimõtet, et kergemat karistust ettenägeval seadusel on tagasiulatuv mõju. Teiseks on Saksa karistusseadustikus sõnaselgelt sätestatud, et kui seadust, mis kehtis teo lõpuleviimise ajal, muudetakse enne otsuse tegemist, siis kohaldatakse kergemat seadust (§ 2 lg 3).

25. Põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause kaitseala piiride kindlaksmääramisel tuleb üldkogu arvates silmas pidada, et ajaloolistest põhjustest ja suuremast abstraktsuse astmest tingituna võib põhiseaduses kasutatava mõiste sisu erineda üksikute õigusharude samade mõistete sisust. Kuigi karistusõiguses mõistetakse sõnade «karistuse kohaldamine» all karistuse määramist või mõistmist kohtuvälises või kohtumenetluses, ei pruugi põhiseaduses kasutatud samadel sõnadel olla täpselt sama tähendus. Põhiseaduse terminitel võib sageli olla iseseisev tähendus.

26. Üldkogu on seisukohal, et põhiseaduse § 23 lg 2 teist lauset tuleb tõlgendada nii, et selle kaitseala laieneb ka karistuse kandmise ajale. Põhjendid selliseks tõlgendamiseks oleksid järgmised. 1) Üldkogu arvates tuleb kaitseala määratlemisel eelistada avaramat käsitlust, mis võimaldab tagada põhiõiguste lünkadeta kaitse ja kaaluda erinevaid põhiseaduslikke väärtusi. 2) Karistusseadustiku § 5 lg 2 sõnastus – «seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, on tagasiulatuv jõud» – ei sea kaitsealale piire. 3) Seadusandja nägi karistusseadustiku rakendamise seaduses ette mõne grupi isikute kriminaalkaristuse vabastamise. Nendeks on isikud, kelle tegu pole karistusseadustiku järgi enam karistatav, kes kuriteo toimepanemise ajal olid nooremad kui neljateistaastased ja kelle kuriteokoosseisule vastab

uue seaduse järgi väärtekoosseis. Seega laiendas seadusandja kergema karistuse toime isikutele, kelle suhtes oli tehtud süüdimõistev otsus ja kes juba kandsid karistust. 4) Üldkogu arvestab ka teisi kaalul olevaid põhiõigusi. Õigus vabadusele on oluline põhiseaduslik väärtus, mida on vaja arvestada põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause kaitseala määramisel. 5) Selline tõlgendus ühtib mitme Euroopa riigi karistusõiguse normidega (vt eespool p 22).

III.

27.Kuuendat aastat salajase varguse eest vanglakaristust kandva S. Brusilovi põhiseadusega ettenähtud õigust karistuse kergendamisele piirab karistusseadustiku rakendamise seadus, sest see seadus ei näe ette nende isikute vabastamist karistuse kandmisest, kellele kriminaalkoodeksi järgi mõistetud vabadusekaotuse tähtaeg ületab karistusseadustiku vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse tähtaega.

Karistusseadustiku rakendamise seadus näeb ette, et karistuse kandmisest vabastatakse isik, kes on süüdi mõistetud kriminaalkoodeksi järgi kuriteo eest, mis karistusseadustiku järgi ei ole enam kuriteona karistatav. Samuti isik, kes kuriteo toimepanemise ajal oli noorem kui neljateistaastane (§ 1 lg-d 1–3). Osale karistust kandvatele isikutele kohaldatakse kergemat karistusseadust. Seevastu neile (S. Brusilov nende hulgas), kes kannavad pikemaajalist karistust, kui Karistusseadustik samasuguse teo eest ette näeb, kergemat karistusseadust ei kohaldata. Järelikult on riivatud ka õigust võrdsele kohtlemisele.

Kuna põhiseaduse § 12 lg 1 esimeses lauses ja § 23 lg 2 teises lauses sätestatud põhiõigused ei ole piiramatud, tuleb järenevalt hinnata riive põhiseaduspärasust.

28.Põhiseaduse nimetatud paragrahvides ei ole loetletud põhiõiguse piiramise tingimusi. Seepärast saab üldkogu arvestada põhiõiguse piiramise õigustusena vaid teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi. Riigikohus arvestab eelkõige neid väärtusi, millele osutati karistusseadustiku rakendamise seaduse eelnõu menetlemisel Riigikogus. Riigikogu 12. juuni 2002. a istungi stenogrammist võib lugeda Riigikogu õiguskomisjoni kaalutlusi, mida Riigikogu liikmetele edastas komisjoni esimees: «Komisjon leidis, et karistusõiguse reformi rakendamise eesmärk ei saa olla enne karistusseadustiku jõustumist süüdimõistetud õiguserikkujate karistuse kandmisest vabastamine ega mõistetud karistuste üldine leevendamine. Selline lähenemisviis ei ole meie arvates kooskõlas ühiskonna õiglustundega ega ka õigustatud ootusega. Samuti ei ole otstarbekas ega ökonoomne panna riigile kohustust uuesti läbi vaadata kõik mõistetud haldus- ja kriminaalkaristused.»

Üldkogu leiab, et ühiskonna õiglustunne ja kohtusüsteemi efektiivne toimimine on väärtused, millega võib õigustada põhiõiguse piiramist. Eesti riigi rajamist õiglusele rõhutab põhiseaduse preambula, kohtusüsteemi efektiivne toimimine on oluline väärtus, eriti õigusharu reformi ajal.

29.Menetluse käigus ei seadnud asjaosalised kahtluse alla fakti, et 1. septembrini 2002 kehtinud kriminaalkoodeksiga võrreldes kergendab karistusseadustik salajase varguse eest määratavat karistust.

IV.

30.Asudes kaaluma, kas põhiõiguse piirang on kooskõlas põhiseaduse §-s 11 sätestatud tingimustega, lähtub üldkogu S. Brusilovile mõistetud karistusest. Teisisõnu, üldkogu otsib vastust küsimusele, kas demokraatlikus ühiskonnas on vaja piirata vanglakaristust kandva isiku õigust, et tema suhtes kohaldataks kergemat karistust, mis jõustus tema karistuse kandmise ajal.

Proportsionaalsuse põhimõtte tuleneb põhiseaduse § 11 teisest lausest. Üldkogu kontrollib piirangu vastavust proportsionaalsuse põhimõttele kolme tunnuse – abinõu sobivuse, vajalikkuse ja mõõdukuse – abil. Ilmselgelt ebasobiva abinõu korral ei ole vaja kontrollida abinõu vajalikkust ja mõõdukust. Kui aga abinõu on sobiv, kuid pole vajalik, siis puudub vajadus kontrollida selle mõõdukust. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Sobivuse seisukohalt on vaieldamatult ebaproportsionaalne abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Sobivuse nõude sisuks on kaitsta isikut avaliku võimu tarbetu sekkumise eest. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt eesmärgi tähtsust (vt Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. a otsust asjas nr 3-4-1-1-02 – RT III 2002, 8, 74, p 15).

31.Üldkogu nõustub, et juba lahendatud kohtuasjade uus läbivaatamine koormab kohtuid ja suurendab kohtunike töökoormust, mis võib kaasa tuua kohtuasjade läbivaatamise aja pikenemise. Õigusharu reformi tõttu tekib niigi uusi lahendamist vajavaid õigusprobleeme. Seega, silmas pidades kohtusüsteemi efektiivse toimimise eesmärki, on see abinõu sobiv ja vajalik.

32.Üldkogu arvates pole aga õiguse piirang mõõdukas. Varguse eest suures ulatuses nägi kriminaalkoodeks karistuseks ette vabadusekaotuse kolmest kuni kaheksa aastani, karistusseadustik aga vangistuse kolmekümnest päevast kuni viie aastani. Seega alandas uus seadus varguse eest ettenähtava vangistuse alam- ja ülemmäära. Karistusseadustiku eelnõu seletuskiri põhjendusi karistuse kergendamiseks ei sisalda. Seetõttu tuleb eeldada, et seadusandja arvates vastab varguse eest ettenähtud vangistuse pikkus süü suurusele, võimaldab mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest, arvestab õiguskorra kaitsmise huvisid (vt KarS § 56 lg 1) ning tagab sellega karistuse eesmärkide saavutamise. S. Brusilov on vanglakaristust kandnud enam kui viis aastat, mistõttu tänaste arusaamade järgi on tema karistamise eesmärk saavutatud. Tema olukorra kergendamata jätmine riivab intensiivselt tema õigust kergema karistuse kohaldamisele ja ka õigust vabadusele.

(PS § 20). Selline piirang ei ole proportsionaalne kohtusüsteemi efektiivse toimimise eesmärgiga. Neid isikuid, kes kannavad vanglakaristust, mille kestus ületab karistusseadustikus samasuguse kuriteo eest ettenähtud vanglakaristuse ülemmäära, ei ole nii palju, et karistuste ülevaatamine koormaks liigselt kohtuid ja kahjustaks kohtusüsteemi efektiivset toimimist.

33. Piirangut ei õigusta üldkogu arvates ka õigluse argument. Seadusandja arvestab karistuste kehtestamisel, et teo eest ettenähtav karistus vastaks teo ohtlikkusele ja oleks õiglane. Kuna seadusandja alandas varguse eest ettenähtud vangistuse alam- ja ülemmäära, siis tuleb järeldada, et viit vanglaaastat ületav karistus varguse eest ei ole täna enam õiglane.

34. Eeltoodut arvestades jõudis üldkogu veendumusele, et nende karistust kandvate isikute, kellele kriminaalkoodeksi järgi mõistetud vabadusekaotuse tähtaeg ületab karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse tähtaega, põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses ja § 12 lg 1 esimeses lauses ettenähtud õiguste piiramine nende koostoimes ei vasta § 11 lg-s 2 sätestatud proportsionaalsuse põhimõttele. Nende isikute karistuse tähtaega tuleb vähendada karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis ettenähtud vangistuse ülemmäära piirini või isik vabastada, kui tema poolt ära kantud karistus ületab ülemmäära.

V.

35. Lisaks eeltoodule märgib üldkogu, et kergemat karistust ettenägeva seaduse kohaldamata jätmise nendele karistust kandvatele isikutele, kellele enne 1. septembril 2002. a kriminaalkoodeksi järgi mõistetud vabadusekaotuse tähtaeg ületab karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse tähtaega, võib kaasa tuua põhiseaduse § 12 lg 1 esimeses lauses sätestatud üldise võrdsuspõhiõiguse rikkumise eraldi võetuna.

36. Üldkogu tuletab meelde, et põhiseaduse § 12 lg 1 esimeses lauses sätestatud üldise võrdsuspõhiõiguse, mille kaitseala hõlmab kõik eluvaldkonnad, riivega on tegemist siis, kui leiab aset ebavõrdne kohtlemine (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. a otsus 3-4-1-1-02, p 13). Põhiseaduse § 12 lg 1 esimest lauset tuleb tõlgendada ka õigusloome võrdsuse tähenduses. Õigusloome võrdsus nõuab üldjuhul, et seadused ka sisuliselt kohtleks kõiki sarnases olukorras olevaid isikuid ühtemoodi. Selles põhimõttes väljendub sisulise võrdsuse idee: võrdselt tuleb kohelda võrdselt ja ebavõrdselt ebavõrdselt. Kuid mitte igasugune võrdsuse ebavõrdne kohtlemine pole võrdsuse rikkumine. Keeldu kohelda võrdselt ebavõrdselt on rikutud, kui kaht isikut, isikute gruppi või olukorda koheldakse meelevaldselt ebavõrdselt. Meelevaldselt saab ebavõrdselt kohtlemist lugeda siis, kui selleks ei leidu mõistlikku põhjust. (Vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 3. aprilli 2002. a otsus nr 3-4-1-2-02 – RT III 2002, 11, 108, p 17; Riigikohtu üldkogu 14. novembri 2002. a otsus 3-1-1-77-02 – RT III 2002, 32, 345, p 22.)

37. Karistusseadustiku rakendamise seaduse § 3 lg 3 sätestab, et kui pärast karistusseadustiku jõustumist mõistetakse karistust kuriteo eest, mis on toime pandud enne karistusseadustiku jõustumist, lähtutakse teo toimepanemise ajal kehtinud kriminaalkoodeksi vastavas paragrahvis sätestatud karistusest, kui see näeb ette kergema karistuse. Karistusseadustiku rakendamise seadus ei laienda kergendava karistuse tagasiulatuvat mõju nendele karistust kandvatele isikutele, kes samuti panid kuriteo toime kriminaalkoodeksi kehtivuse ajal, kuid kellele kohus jõudis karistuse mõista enne karistusseadustiku jõustumist 1. septembril 2002. a.

Karistusseadustikus on mitmete kuritegude eest ettenähtud vangistuse ülemmäär madalam kriminaalkoodeksi eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vabadusekaotuse ülem- või isegi alammäärast. Nii näiteks oli narkootilise või psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseadusliku valmistamise või omandamise eest KrK § 210²lg 1 järgi ette nähtud vabadusekaotus kolmest kuni seitsme aastani. Sama tegevuse eest teistkordselt või isikute grupi poolt võis kriminaalkoodeksi järgi karistada vabadusekaotusega viiest kuni kaheksa aastani. Karistusseadustiku § 183 näeb aga nimetatud tegude eest ette rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistuse.

Seega kohtleb seadus ebavõrdselt isikuid, kes panid enne karistusseadustiku jõustumist samal ajal toime samasuguse teo, kuid kellele karistus mõisteti erineval ajal. Isikule, kellele tegu jõuti menetleda ja karistus mõista enne karistusseadustiku jõustumist, nägi seadus ette palju rangema karistuse, kui sellele isikule, kellele mõistetakse karistus karistusseadustiku kehtivuse ajal. Karistusseadustiku rakendamise seadus ei näe ette kriminaalkoodeksi kehtivuse ajal mõistetud karistuse viimist karistusseadustikus samasuguse teo eest ettenähtud vangistuse ülemmäärani.

38. Ühel ja samal ajal samasuguse kuriteo toimepannud isikute erineva karistusõigusliku kohtlemise sõltuvusse seadmine kohtuotsuse tegemise ajast on ebamõistlik ja võib mõnikord viia riigi omavoli keelu (PS § 13 lg 2) rikkumiseni. See, millisel ajal kohus isikule karistuse mõistab, ei ole alati tingitud süüdlase käitumisest, vaid ka riigivõimu tegevusest või tegevusetusest kriminaalmenetluses (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 3. aprilli 2002. a otsus nr 3-4-1-2-02, p 18), näiteks eeluurimisorganite ja kohtu koormatusest. Asutuste ja ametnike töökiirusega ei saa õigustada isikute erinevat kohtlemist (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 30. septembri 1998. a otsus nr 3-4-1-6-98 – RT I 1998, 86/87, 1434 ja 3. aprilli 2002. a otsus nr 3-4-1-2-02). Õigusemõistmise edasilükkumine võib peale riigorganite töökiiruse olla tingitud ka süüdistatava või kohtualuse käitumisest. Sealhulgas sellest, et viimane kasutab oma menetlusõigusi pahausktselt või hoiab kriminaalmenetlusest kõrvale.

39.Üldkogu järeldeb, et karistusseadustiku kui karistust kergendava seaduse tagasiulatava mõju laiendamata jätmine nendele karistust kandvatele isikutele, kellele enne 1. septembrit 2002. a kriminaalkodeksi järgi mõistetud vabadusekaotuse tähtaeg ületab karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse tähtaega, võib kaasa tuua põhiseaduse § 12 lg 1 esimeses lauses sätestatud üldise võrdsuspõhiõiguse rikkumise.

VI.

40.Üldkogu märgib, et KarSRS § 1 lg-d 1–3 ei ole iseenesest vastuolus põhiseadusega. Nendes lõigetes on nimetatud isikud, kes vabastatakse karistuse kandmisest. Põhiseadusega on seadus vastuolus seetõttu, et selles ei ole ette nähtud vanglakaristust kandva isiku karistuse vähendamist karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse ülemmäära piirini.

41.Eeltoodut silmas pidades tuleb S. Brusilov karistuse edasisest kandmisest vabastada. Ehkki kaebaja kandis vanglakaristust üle karistusseadustikus samasuguse teo eest ettenähtud karistuse ülemmäära, et teki tal õigust saada hüvitust Riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seaduse järgi. See seadus annab õiguse saada hüvitist juhul, kui isikult on alusetult vabadus võetud. S. Brusilovilt võeti vabadus seadusjärgselt kohtuotsusega kuriteo toimepanemise eest. Karistusaja lühendamine kergema karistusseaduse jõustamise tõttu ei ole võrdsustatav alusetu vabaduse võtmisega.

42.Üldkogu rõhutab, et menetles S. Brusilovi kaebust kaalul olevaid põhiõigusi arvestades ja S. Brusilovi kantud vanglakaristuse kestus silmas pidades (vt eespool p 18). Samasisulised juhtumid tuleb edaspidi lahendada, lähtudes KarSRS § 1 lg-s 6 ja §-des 9–10 sätestatud menetluskorrast. Seaduse §-s 33 sätestatud tähtaegu tuleb arvestada alates käesoleva otsuse kuulutamisest.

Uno LÕHMUS
Henn JÕKS
Hannes KIRIS
Villu KÕVE
Jaano ODAR
Harri SALMANN

Tõnu ANTON
Ott JÄRVESAAR
Lea KIVI
Lea LAARMAA
Jüri PÕLD
Peeter VAHER

Jüri ILVEST
Eerik KERGANDBERG
Ants KULL
Jaak LUIK
Hele-Kai REMMEL

Otsuse juurde on lisatud kolm eriarvamust.

1. Kohtunik T. Antoni eriarvamus, millega on ühinenud kohtunikud H. Salmann ja V. Kõve.
2. Kohtunik E. Kergandbergi eriarvamus, millega on ühinenud kohtunikud J. Luik ja H-K. Remmel.
3. Kohtunik J. Odari eriarvamus.

Eriarvamus

Asja nr 3-1-3-10-02 lahendamisel oli määrava tähtsusega, kuidas tõlgendada põhiseaduse § 23 2. lõike 2. lauset «Kui seadus sätestab pärast õiguserikkumise toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust.» Riigikogu leidis, et kergendava karistusseaduse tagasiulatav jõud ei pea laienema neile isikutele, kelle suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Riigikohtu üldkogu jõudis aga seisukohale, et kergendava karistusseaduse tagasiulatav jõud puudutab ka neid isikuid ja et Riigikogu on tõlgendanud põhiseadust ebaõigesti.

Arvan, et on võimalik esitada põhjendusi põhiseaduse viidatud sätte tõlgendamiseks nii Riigikogu kui ka Riigikohtu üldkogu moodi. Üldkogu seisukoht oleks lõppkokkuvõttes õige siis, kui Riigikogu tõlgendus on vastuolus üldtunnustatud õiguspõhimõtetega või ebamõistlik või viiks põhiseadusevastase tulemuseni. Üldkogu põhjendused ei võimalda teha ühtegi sellist järeldust. Selgete ja kaalukate argumentide puudumise tõttu leian, et üldkogu ei ole piisavalt järginud võimude lahususe põhimõtet. Seda eksimust süvendab asjaolu, et asja Riigikohtus menetlemiseks puudus kriminaalmenetlusõiguslik alus.

Minu arvamus üldkogu põhjenduste kohta põhiseaduse § 23 2. lõike 2. lause tõlgendamisel on iga põhjenduse osas eraldi järgmine:

1. *Üldkogu tõlgendus tagab põhiõiguste lütkadeta kaitse ja võimaldab kaaluda erinevaid põhiseaduslikke väärtusi.* See põhjendus ei selgita, miks on õige laiendada viidatud sättest tulenevat põhiõiguste kaitseala. Võimalikult avara kaitseala loomine võib osutuda ebamõistlikuks. Riigikogu tõlgendus ei tähenda lünka põhiõiguste kaitsmisel. Jätkuv vangistus on antud juhul õigustatud põhiseadusega kooskõlas oleva seaduse ja jõustunud kohtuotsusega. Põhiseaduslikke väärtusi on seadusandjal karistusseaduste vastuvõtmisel võimalik kaaluda ka kaitseala laiendamata.
2. *Karistusseadustiku § 5 lg 2 ei sea põhiõiguste kaitsealale piire.* See põhjendus ei ole asjakohane, sest viidatud sättest pole võimalik teha järeldusi ei Riigikogu ega üldkogu tõlgenduse kasuks.
3. *Seadusandja laiendas kergendava seaduse toime mõnele isikute grupile, kusjuures süüdimõistev kohtuotsus oli nende isikute suhtes juba jõustunud.* Ka sellest ei ole võimalik teha järeldusi Riigikogu või Riigikohtu üldkogu tõlgenduse kasuks. Seadusandjal on amnesteerimise õigus.
4. *Arvestada tuleb õigust vabadusele kui ohulist põhiseaduslikku väärtust.* Riigikogul on õigus seda põhiõigust seadusega piirata. Riigikogu poliitiline tahe karistusõiguse kujundamisel on vaidlusaluses küsimuses üheselt mõistetav.

5. Riigikohtu tõlgendus ühtib mitme Euroopa riigi karistusõiguse normidega. Mitme riigi karistusõigusega on sätestatud teistsugused põhimõtted, millega on kooskõlas Riigikohtu tõlgendus. Seega pole ka sellest põhjendusest võimalik teha järeldusi üldkogu tõlgenduse kasuks.

Kuna Riigikohtu üldkogu pidas õigeks põhiseaduse § 23 2. lõike 2. lausega sätestatud põhiõiguste kaitseala laiendamist, siis pidi üldkogu otsima ja kaaluma võimalikke õigustusi sellise tõlgendusega kaasnevaks põhiõiguste piiramiseks. Riigikogu tõlgenduse puhul ei ole kitsama kaitseala tõttu põhiõiguste piiramisega tegemist ja seepärast ei saanudki Riigikogu võimalikke õigustusi ise kaaluda. Riigikohtu üldkogu ei ole võimaliku õigustusena käsitleanud näiteks kohtuotsuse seadusjõudu ja karistuse vältimatust kui põhiseaduslikke väärtusi.

Analüüsides õiglust kui põhiõiguste piiramise üht võimalikku õigustust, on Riigikohtu üldkogu märkinud: «Kuna seadusandja alandas varguse eest ettenähtud vangistuse alam- ja ülemmäära, siis tuleb järeldada, et viit vanglaaastat ületav karistus varguse eest ei ole täna enam õiglane.» Kuid selline karistus määrati varem kehtinud seaduse alusel, mille õigluses käesolevat asja puudutavas osas tänane seadusandja ei kahtle. Uue seadusega sama kuriteo eest kergema karistuse ettenägemisest ei saa teha järeldust, et karistused varasema seaduse alusel on ebaõiglased. Riigikohus on jätnud sisuliselt põhjendamata, miks tuleb seadusandja tahte vastaselt pidada jõustunud kohtuotsuste alusel kantava karistuse kergendamist õiglaseks.

Riigikohtu üldkogu tõlgendus kammitseb seadusandjat ka edaspidi, kui on poliitiline tahe kergendada karistusi. Selline kergendav seadus tooks Riigikohtu tõlgenduse tõttu kaasa varasema seaduse alusel karistust kandvate isikute karistuse kergendamise. Niisugust kaastoimet ei pruugi seadusandja aga soovida. Seepärast võib Riigikohtu tõlgendus hakata piirama karistusõiguse arengut ja töötama lõppkokkuvõttes Riigikohtu üldkogu poolt silmas peetud eesmärkide vastu.

Neil põhjustel leian, et Riigikohtu üldkogu otsus on ebaõige.

17. märts 2003

Tõnu ANTON

Ühinen Tõnu Antoni eriarvamusega.

Harri SALMANN

Ühinen Tõnu Antoni eriarvamusega.

Villu KÕVE

Eriarvamus

Riigikohtu üldkogu 17. märtsi 2003 aasta otsuse 3-1-3-10-02 tegemisel Sergei Brusilovi süüdistusasjas KrK § 139 lg 3 p 1 järgi jäin eriarvamusele ja põhjendan oma seisukohta järgnevalt.

1. Riigikohtu üldkogu otsuses (edasivõetud *Otsus*) on Riigikogu etteheidetest tulenevalt kõigepealt vaagitud, kas S. Brusilovi kaebuse menetlusse võtmisega on rikutud põhiseaduse sätteid ning kriminaalmenetluse norme. Otsuses tunnistatakse, et S. Brusilovi kaebuse menetlemiseks puudub igasugune kriminaalmenetluse seaduses ettenähtud alus ja et seda kaebust ei saa käsitada ei teistmis- ega kohtuvigade parandamise avaldusena. Selle seisukohaga ühineb käesoleva eriarvamuse koostaja täielikult.

Kõnealust seisukohta põhjendatakse Otsuses siiski vaid sellega, et «AKKS §-s 777 nimetatud üheaastane kohtuvigade parandamise avalduse esitamise tähtaeg oli möödunud». Sellise lühipõhjenduse järgselt on Otsuses peetud võimalikuks ja vajalikuks siiski (vaatamata igasuguse aluse puudumisele!) kaebuse menetlemist jätkata põhjendusega, et «üldkogu arvates pole küsimus siiski niivõrd tähtjas, kuivõrd kaebuse esitamise alustes».

2. Kuigi toetasin S. Brusilovi kaebuse käsitlemist nn suure individuaalse konstitutsioonilise kaebusena ja sel motiivil ka menetluse jätkamist (vt p 12), leian, et käesoleva kohtuasja põhiprobleemi silmas pidades on eksitav või vähemalt ebatäpne öelda, et igasugune kriminaalmenetluse seaduses ettenähtud alus S. Brusilovi kaebuse menetlemiseks puudub ainult mingi tühise tähtaja möödumise tõttu. Menetlustähtaegasid ei ole üldjuhul tõepoolest alust käsitada absoluutsete väärtustena ja seetõttu ongi suur osa neist põhimõtteliselt ennistatavad. S. Brusilovi puhul aga tähendab Otsuses märgitud tähtaja möödumine tegelikult seda, et tema suhtes tehtud kohtuotsus on seadusjõustunud.

Kohtuotsuse seadusjõudu on põhjust lugeda, ja demokraatlike riikide õigusteoorias ning -praktikas seda ka loetakse, õigusrahu tagavaks ülimalt oluliseks sotsiaalseks väärtuseks. Seetõttu ei saa kohtuotsuse jõustumise aega lugeda tavaliseks menetlustähtjaks, mille ennistamise küsimus võiks «piisavalt tõsisele alusele» viitamisel alati tõusetuda.

3. Kohtuotsuse seadusjõu kui õigusriigi ühe komponendi sotsiaalne väärtus tuleneb tegelikult õigusemõistmise olemusest: igale õiguslikule vaidlusele tuleb kord panna lõplik punkt. Esmapilgul küll ahvatlev ja inimlik, kuid inimsuhete tervikkontekstis äärmiselt küsitav on arusaam, et kellegi õiglustundest lähtuv lähenemine peaks alati legitimeerima seadusjõustunud kohtuotsuse muutmist. Ka kriminaalasjades tehtud ja seadusjõustunud süüdimõistva kohtuotsuse muutmine võib rikkuda eeskätt kannatanute õiguspäraseid ootusi, kuid kahtlemata ka ühiskonna kui terviku ootusi õigusrahu suhtes. Siinjuures on oluline rõhutada, et just kriminaalasjades tehtud kohtuotsuse seadusjõudu on ka Eesti Vabariigi põhiseaduse koostajad lugenud sedavõrd oluliseks sotsiaalseks väärtuseks, et sellele on põhiseaduse § 23 lg-s 3 omistatud põhiõiguse kvaliteet.

Põhiseaduses ei sisaldu kõnealuse *ne bis in idemp* põhiõiguse suhtes seaduse reservatsiooni. Seega peaks ka selle põhiõiguse riive olema õigustatud üksnes tingimusel, et see on formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas, riive aluseks on mingi teine põhiõigus või põhiseaduse printsiip ja kui riive on proportsionaalne. EÕIK 7. lisaprotokoll art 4 lg-s 2 sätestatu kohaselt võidakse siseriiklikus seaduses näha ette seadusjõustunud kohtuotsusega kohtuasjas menetluse taasalgustamist juhtudel, mil «on tõendeid uutest või äsjailmenud faktidest või kui varasemas menetluses on olnud puudujääk, mis võis asja lahendit mõjustada». Otsuses ei sisaldu *ne bis in idemp* põhiõiguse riive vajalikkuse mingit põhjendust. Selles ei osundata ka mingile olemasolevale siseriiklikule menetlusele, mille alusel võiks taasalgustada S. Brusilovi süüdistusaja menetlemist. Samuti ei osundata Otsuses mingisugustele kohtuasja varasemal menetlemisel asetleidnud puudujääkidele või selle kohtuasjaga seotud uutele asjaoludele.

Otsusest nähtuvalt on S. Brusilovi süüdistusajas *ne bis in idemp* põhiõiguse riive õigustuseks loetud sisuliselt karistuse kandmise ajal jõustunud karistusseaduse muudatus: on asutus seisukohale, et PS § 23 lg 2 teises lauses sätestatud kergendava karistusseaduse tagasiulatava jõu kui põhiõiguse esemeline kaitseala laieneb ka isikutele, kes seadusjõustunud kohtuotsuse alusel kannavad karistust. Olen seisukohal, et selline järeldus on meelevaldne ja ekslik.

4. Otsuses märgitakse õigesti, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon ja selle kohaldamispraktika ei taga üldse õigust kergema karistuse tagasiulatavale mõjule. Nõustuda tuleb Otsuses märgituga selleski, et ka ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakt ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta ei anna vastust küsimusele, kas põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause toime laieneb ka isikutele, kes kannavad jõustunud kohtuotsuse järgi karistust. Ka karistusseadustiku § 5 lg-s 2 sisalduv põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause muudetud sõnastus «seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, on tagasiulatav jõud» küll täpsustab kergemat karistust ettenägeva seaduse mõistet, kuid ei anna mingit teavet kergendava karistusseaduse tagasiulatava toime ulatuse kohta. Seda arvestades tuleb põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduva põhiõiguse esemelise kaitseala (ning samaaegselt *ne bis in idemp* põhiõiguse lubatava riive) kindlaksmääramisel kasutada süstemaatilist ja sealhulgas ka teleoloogilist tõlgendamismeetodit.

5. Menetlusõiguslikust aspektist lähtuval süstemaatilisel tõlgendamisel tuleb kõigepealt rõhutada, et kergendava karistusseaduse tagasiulatava jõu kui põhiõiguse tagajaks saab lõppkokkuvõttes olla üksnes kohtuvõim. Selline arusaam lähtub kohtuvõimu funktsionaalsest eripärast: PS § 146 esimese lause kohaselt on vaid kohtuvõimu funktsiooniks õigusemõistmine ja sealhulgas ka õiguserikkumises süüditunnistatud isikute karistamine ning karistusest vabastamine. Kohtuvõimu tegevuse piirid peavad kooskõlas PS §-ga 14 aga olema määratletud menetlusõiguslikult. Menetlusõiguse teoorias üldaktsepteeritava arusaama kohaselt ei saa kohtuvõimu tegutsemise võimalused üldjuhul ulatuda kaugemale kohtuotsuse seadusjõustumisest. Seda, et käsitletavas kohtuasjas ei ole tegemist ei teistmisalusega ega ka mis tahes muu menetlusõiguslikult sätestatud erandiga üldjuhust, on sedastatud Otsuse p-s 16.

Kui asuda seisukohale (nii nagu on seda tegelikult tehtud Otsuses), et *ne bis in idemp* põhiõiguse riivet saab õigustada põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduva põhiõigusega – st põhiõigusega kergendava karistusseaduse tagasiulatavale jõule, siis peaks seadusandja vältimatult kujundama ka spetsiifilise kohtumenetluse, mille raames saaks aset leida kergema karistusseaduse kohaldamine karistust kandvatele isikutele. Ilma sellise spetsiifilise menetlusega ei oleks minu arvates kohtutel mingit võimalust hakata kergendama karistust kandvate isikute olukorda. Korrakem veelkord, et sellise spetsiifilise menetluse puudumisele Eesti õiguskorras on osundatud Otsuse p-s 16 tõdemusega, et S. Brusilovi kaebuse menetlemiseks puudub igasugune kriminaalmenetluse seaduses ettenähtud alus.

Kuid kui seadusandja siiski asuks kaaluma sellise nn «valvemenetluse» kujundamist Eesti õiguskorda kergema karistusseaduse kohaldamiseks karistust kandvatele isikutele, peaks ta silmas pidama, et seda, kas mingi uus karistusseadus on tegelikult kergem või mitte, saab otsustada alles tõstatatud küsimust lahendav kohus. Seega aktsepteerides kergendava karistusseaduse tagasiulatavat jõudu *ne bis in idemp* põhiõiguse lubatava riivena, tuleks lõppkokkuvõttes vältimatult aktsepteerida tulevikus kõigi karistust kandvate isikute pöördumisi kohtute poole mis tahes karistusseaduse (aga ka väga paljude teiste õigusaktide, millele viitavad karistusõiguse blanketsed sätted) muudatuste puhul. Selliste pöördumiste arvu praktiliselt piiramatul võimalikkus aga ei saaks kuidagi olla kooskõlas põhiseaduse §-st 11 tuleneva nõudega, sest see moonutaks *ne bis in idemp* põhiõiguse olemust ja välistaks õigusrahu kriminaalmenetluses. Seega ei ole menetlusõiguslikult võimalik laiendada põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduva põhiõiguse esemelist kaitseala seadusjõustunud kohtuotsuse alusel karistust kandvatele isikutele.

6. Põhimõtteliselt samasugusele järeldusele on võimalik jõuda ka põhiseaduse § 23 erinevate lõigete omavahelise paiknemise süstemaatilisel tõlgendamisel. Erinevalt Otsuse punktis 25 märgitust peaks olema igati loogiline väita, et ka põhiseaduse koostamisel on püütud lähtuda loogikast ja et põhiseaduse selle paragrahvi kõik lõiked

moodustavad korralise õigusemõistmisega seonduva terviku. See tähendab, et põhiseaduse § 23 lg 2 erinevates lausetes kasutatud termineid «karistuse mõistmine» ja «karistuse kohaldamine» tuleb käsitada sisuliselt sünonüümidena. Kui asuda seisukohale, et põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduva põhiõiguse toimeala ulatub korralisest õigusemõistmisest kaugemale, siis tõusetub küsimus sellest, kas ka põhiseaduse § 23 lg-s 3 sisalduva põhiõiguse toimeala ulatub korralisest õigusemõistmisest kaugemale. Nii eitava kui jaatava vastuse korral sellele küsimusele oleks tõsiselt raskendatud viimatinimetatud põhiõiguse sisuline määratlumine.

Võib nõustuda justiitsministeeriumi arvamuses esitatud tähelepanekuga, et põhiseaduse § 23 lg 2 teist lauset ei ole võimalik õigesti mõista lahusvõetult esimesest lausest ja et karistuse «kohaldamine» põhiseaduse § 23 kontekstis ei tähenda mitte karistuse reaalselt täideviimist, vaid seadusandja tahtest tulenevalt mingis kindlas spetsiifilises olukorras mingi teistsuguse õigusnormi aluseks võtmist võrreldes tavapärasega. Just sellises tähenduses kasutatakse terminit «kohaldama» ka näiteks põhiseaduse § 123 lg-s 2 («Kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.») ning §-s 152 («Kohus jätab kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega.»). Eelõeldu pinnalt ei ole võimalik nõustuda Otsuse punktis 25 märgituga.

7. Kahtlemata on õige Otsuse punkti 26 alapunktis 3 märgitu, et seadusandja on karistusseadustiku rakendamise seaduses näinud ette mõne grupi isikute kriminaalkaristuse kandmisest vabastamise. Nendeks on isikud, kelle tegu pole karistusseadustiku järgi enam karistatav, kes kuriteo toimepanemise ajal olid nooremad kui neljateistaastased ja kelle kuriteokoosseisule vastab uue seaduse järgi väärteokoosseis.

Kuid meelevaldne on järeldus, et sel viisil toimides on seadusandja juba asunud laiendama põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause toimet isikutele, kes kannavad karistust. Isikud, kelle tegu karistusseadustiku jõustumise järgselt ei ole enam kuritegu, tuleb kahtlemata vabastada karistuse kandmisest. Kuid sellekohane riigipoolne kohustus ei tulene mitte põhiseaduse § 23 lg 2 teisest lausest, vaid see on tuletatav põhiseaduse § 23 lg-s 1 sätestatust. Nõue, et riik peaks võrdsele kohtlema nii neid, kelle teod on dekriminaliseeritud kui ka neid, kelle karistusmäär on üksnes muudetud, ei ole põhjendatud ja see nõue ei tulene põhiseaduse § 23 lg 2 teisest lausest.

8. Raske on nõustuda Otsuse p 26 alapunktis 1 sisalduva põhjendusega, et põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduva põhiõiguse kaitseala määramisel tuleb eelistada «avaramat käsitlust, mis võimaldab tagada põhiõiguste lünkadeta kaitse ja kaaluda erinevaid põhiseaduslikke väärtusi». Olen arvamusel, et põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses tuleks tagada põhiõiguste süsteemile vastav õige kaitseala. Seda õiget kaitseala parendada ja avardada püüdes varitseb oht tungida põhjendamatu mingi teise põhiõiguse kaitseala piiridesse – nii nagu käesoleva Otsuse puhul ongi toimunud.

Tegelikult võib Otsuse p 26 alapunktis 1 sisalduva taga näha nõustumist:

8.1. õiguskantsleri arvamuses esitatud ja R. Alexy kaudu R. Dworkinile tugineva seisukohaga, et põhiõigused on liigitatavad reegliteks ja printsiipideks;

8.2. õiguskantsleri arvamuses esitatud seisukohaga, et põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduv põhiõigus on «printsipiilise iseloomuga»;

8.3. õiguskantsleri järeldusega, et printsipiilise iseloomu tõttu hõlmab kõnealuse põhiõiguse kaitseala «kõik juhud, kui pärast teo toimepanemist selle eest ettenähtud karistust kergendatakse».

Nõustun nendega, kelle arvates põhiõiguste selgepiiriline jagunemine reegliteks ja printsiipideks on vaid üks paljudest võimalikest teoreetilistest hüpoteesidest, millele on võimalik leida rohkesti kummutatavaid vastuargumente. Igal juhul eeldaks sellest hüpoteesist lähtumine ka meie põhiõiguste kaitsmise praktikas põhjalikku argumenteerimist – seda, mida Otsuses ei sisaldu.

Kuid isegi siis, kui aktsepteerida kõnealust põhiõiguste liigitust ja tunnistada, et põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduv põhiõigus on «printsipiilise iseloomuga», ei ole ei õiguskantsleri arvamusest ega ka mitte Otsusest võimalik välja lugeda põhjendust, miks peaks ja kuidas saaks õigusemõistmise printsiipide toime ulatuda õigusemõistmisest kaugemale.

9. Analüüsides põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses seadusandja mingi sammu väidetavat põhiseadusevastasust, tuleks eriti olukordades, mil küsimus on põhimõtteliselt diskuteeritav, püüda selgitada, kas seadusandja ei ole üldse märganud põhiseaduslikkuse problemaatikat või on õiguslik regulatsioon kujunenud seadusandja teadliku ja tahtliku valiku tulemina. Selgitamiseks seadusandja tahet ei saa kõigepealt jätta tähelepanuta, et KarSRakS eelnõu arutamisel Riigikogus märkis Riigikogu õiguskomisjoni esimees V. Linde, et «karistusõiguse reformi rakendamise eesmärk ei saa olla enne karistusseadustiku jõustumist süüdimõistetud õigusrikkujate karistuse kandmisest vabastamine ega mõistetud karistuste üldine leevendamine». Edasises esinemises ütles õiguskomisjoni esimees, et analoogiliselt Saksamaa karistusõiguses omaksvõetud arusaamale on ka Eesti karistusõiguse reformi puhul lähtutud arusaamast, et kergema karistuse tagasiulatuva jõu põhimõtte toime ei ulatu kaugemale kohtuotsuse jõustumisest. KarSRakS eelnõu arutamisel Riigikogus osalenud justiitsminister Märt Rask aga rõhutas, et «karistusõiguse reformi eesmärk ei ole kunagi olnud seaduslikult süüdimõistetud ja kohtu määratud karistust kandvate isikute olukorda kergendada. Selleks on teised vahendid, mida ei ole Eestis kasutatud. Eelkõige pean ma silmas amnestiat. Valitsuse seisukoht oli ühene: mitte mingisugust amnestiat ei tule, kõigil tuleb oma seaduslik karistus lõpuni ära kanda». KarSRakS vastuvõtmise poolt hääletas 68 Riigikogu liiget, vastuhääletajaid ja erapooletuid ei olnud. Eelneva pinnalt ei saa

olla kahtlusi selles, et seadusandja tahte kohaselt nähti ette kergema karistuse tagasiulatuvat kohaldamist vaid kuni kohtuotsuse jõustumiseni.

10.Otsuse punktis 23 analüüsitakse minu arvates alusetult taunivalt seadusandja tahte muutumise protsessi, punktis 24 märgitakse, et seadusandja on oma tahte kujunemisel väärtalt lähtunud Saksa õiguses valitsevast arusaamast ja punktis 22 on väidetavalt võrdlev-õigusteaduslikku argumentatsiooni kasutades leitud, et Eesti peaks oma põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduva põhiõiguse tõlgendamisel lähtuma pigem Vene Föderatsiooni, Läti, Poola ja Hispaania kriminaalkodeksis sisalduva grammatilisest tõlgendamisest.

Olen esiteks arvamusel, et mingi riigi karistusseadustikes sätestatu pinnalt ei saa teha järeldusi selle riigi põhiõiguste kaitseala kohta.

Teiseks ei ole välistatud, et vähemalt Vene Föderatsioon, Läti ja Poola on tuginenud sotsialismiperioodist pärinevale traditsioonile, et karistusõiguse reformiga kaasnes alati ka karistust kandvate isikute enam või vähem ulatuslik amnesteerimine. Loomulikult säilib amnesteerimisvõimalus ka riigis, milles kergendava karistusseaduse tagasiulatava jõu piiriks on seadusjõustunud kohtuotsus, kuid amnestia on ja saab olla vaid riigi õigus, mitte kohustus. Eesti Vabariigi seadusandja on väljendanud selgelt oma tahet, et asetleidnud karistusõiguse reformiga ei kaasne karistust kandvate isikute totaalset amnesteerimist. Ma ei näe alust taunida seadusandja sellist tahet.

Olen seda meelt, et Otsuse võrdlev-õigusteadusliku argumentatsiooni veenvust oleks oluliselt tõstnud, kui lisaks Vene Föderatsiooni, Läti, Poola ja Hispaania kriminaalkodeksite teksti tsiteerimisele oleks analüüsitud ka nende riikide riigiõiguslikul tasandil valitsevaid arusaamasid. Küsitav on ka see, kui võrd representatiivselt esindavad just need neli riiki euroopalikku arusaama kergendava karistusseaduse tagasiulatavast jõust.

11.Leian, et karistuse mõistmist ja eriti õiglase karistuse mõistmist ei ole võimalik käsitada lahus konkreetsetest aja ja ruumi tingimustest. Otsuses sisalduvast põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause tõlgendusest tulenevalt peaksime nähtavasti juba kaitseala tasandil ütleva, et ta kõnealune põhiõigus toimib võrdselt nende suhtes, kes kannavad ja nende suhtes, kes veel ei kanna karistust. See peaks tähendama tegelikku võimalust uue ja kergendava karistusseaduse ajal kehtivatest karistuse mõistmise kõigist põhimõtetest lähtuvalt kõhelda nii süüdistatavaid kui ka kõiki süüdimõistetuid – nii neid, kelle suhtes on kohtuotsus jõustunud alles mõne päeva eest kui ka neid, kes on juba aastaid karistust kandnud. Tegelikult oleks aga selline uus ja põhjalik ning karistuse mõistmise kõiki reegleid arvestav «karistuse mõistmine süüdimõistetutele» võimatu. Seetõttu taandub algne ja väidetavalt teoreetiline arusaam põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause võrdsest toimest ka süüdimõistetutele praktikas vältimatult üksnes varem mõistetud karistuse mehhaaniliseks viimiseks uue seaduse «sanktsiooni piiridesse». Kuid kas see on kooskõlas põhiseaduse § 23 lg 2 teise lause mõttega? Kas me sel viisil saame tagada erineval ajal karistatavate isikute võrdset kohtlemist?

12.Vaatamata Otsusega võrreldes erinevale seisukohale põhiseaduse § 23 lg 2 teises lauses sisalduva põhiõiguse kaitseala küsimuses, olen arvamusel, et Riigikohtu üldkogu oli kooskõlas põhiseaduse §-ga 15 ja § 152 lg-iga 2 põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuna pädev läbi vaatama S. Brusilovi kaebust. S. Brusilov oli tõstatanud põhiõigusliku küsimuse seadusjõustunud kohtuotsuse alusel karistust kandes – seega olukorras, mil kõnealuse küsimuse lahendamine on võimalik vaid nn suurt individuaalset konstitutsioonilist kaebust aktsepteerides.

Eerik KERGANDBERG

Ühinen Eerik Kergandbergi eriarvamusega.

Jaak LUIK(õ)

Hele-Kai REMMEL

Eriarvamus

Kriminaalseaduse tagasiulatava jõu piiride kindlaksmääramine seadusjõusse astunud kohtuotsuse alusel vangistuses viibiva isiku suhtes on seadusandja pädevuses ja üksnes Riigikogul oli kooskõlas põhiseadusega õigus otsustada, millistele subjektidele ja millistel tingimustel seda erinevalt üldreeglist kohaldada nii nagu seda tehti KarSRaS § 1 lõigetes 1–3. Seepärast on KarSRaS § 1 kooskõlas põhiseaduse § 23 lõikega 2. Riigikogu ei ole mitte piiranud S. Brussilovi õigust talle mõistetud vangistuse vähendamisele, mida keelab teha põhiseaduse § 11, vaid on pidanud põhjendamatuks temale mõistetud vangistuse vähendamist. Põhiseaduse § 23 lõike 2 teist lauset ei ole alust tõlgendada nõnda, et seal peetakse silmas isikuid, kes juba kannavad karistust nende suhtes jõustunud ja lõpliku kohtuotsuse alusel, selles paragrahvis räägitakse isikutest, kellele karistus on veel mõistmata. Nendele kohaldatakse karistuse mõistmisel kergemat karistust, kui uue seaduse järgi on õiguserikkumise eest kergem karistus ette nähtud. Eelmärgitud põhiseaduse säte ei ole käsitletav põhimõttena, mis laiendab selle kaitseala karistuse kandmise ajale.

Ei ole alust rääkida ka põhiseaduse § 12 lg 1 esimeses lauses sätestatud üldise võrdsuspõhiõiguse võimalikust rikkumisest koostoimes põhiseaduse § 23 lõikega 2, kuna siis peaksime eeldama seda, et põhiseaduse § 23 lõike 2 kaitseala laieneb isikutele, kes juba kannavad karistust seadusjõusse astunud kohtuotsuse alusel. Seadusandja eristab vangistuses viibivad isikud nendest isikutest, kes ei viibi seadusjõusse astunud kohtuotsuse alusel vangistuses ja teeb vangistuses viibivate isikute suhtes teadlikult vaid selle erandi, mis on KarSRaS § 1 lõigetes 1–3. Üldise võrdsuspõhiõiguse võimaliku rikkumise probleem ei puuduta S. Brusilovi kohtuasja veel seepärast, et S. Brusilov ei ole võrreldav KarSRaS § 1 lõigetes 1–3 märgitud isikute grupiga, kelle suhtes kehtib põhimõte – *nullum crimen sine lege*.

Seadusandjal oli voli laiendada KarSRakS § 1 lõigete 1–3 kohaselt tagasiulatuvalt uue KarS karistust kergendavat mõju karistust kandvatele isikutele just sellises ulatuses kui seadusandja seda vajalikuks luges, ja karistusseaduse rakendamise seadus ei ole vastuolus põhiseaduse §-ga 23.

Jaano ODAR

ÕIEND

Lugeda Riigi Teataja III osa 2003. a nr 10 art 95 lk 477 õigeaks järgmiselt:
«Ühinen Eerik Kergandbergi eriarvamusega.

Jaak LUIK

Hele-Kai REMMEL»